

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова (Ташкент,
Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

Олена Кривошишина
док. психол. наук, професор,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
м. Львів (Україна)

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК СТРЕСОГЕННИЙ ЧИННИК ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства дослідження стресогенних чинників, що впливають на розвиток особистості, її психологічне здоров'я та життєдіяльність є вельми актуальним.

Дослідниками проблеми до числа стресогенних чинників розвитку особистості віднесено різні види насильства: фізичне, сексуальне, економічне, психологічне.

Поняття «насильство» має декілька значень: по-перше, застосування фізичної сили до когонебудь; по-друге, застосування сили для досягнення чогонебудь; по-третє, примусовий вплив на когось, щось» [6, с. 184].

Насильство в сім'ї – це грубе порушення прав людини, воно не знає ні географічних, ні культурних, ні економічних кордонів.

Насильство в сім'ї, або домашнє насильство, як зазначає Е. П. Агапов [2] це умисне нанесення фізичної та/або психічної шкоди та страждання членам сім'ї, включно з погрозами здійснення таких актів, примусу, позбавлення особистої свободи. Тобто насильство [2] це дія, за допомогою якої домагаються необмеженої влади над людиною, повного контролю над поведінкою, думками, почуттями іншої людини [1, с. 185].

На думку психологів, домашнє насильство [2] це повторювані в часі інциденти безлічі видів психологічного, фізичного, економічного та сексуального насильства [5, с. 92].

Згідно з Р. Г. Петровою, насильство в сім'ї [2] це агресивні та ворожі дії щодо членів сім'ї, внаслідок яких об'єкту насильства можуть бути заподіяні приниження, шкода, травма або смерть. Домашнє насильство є емоційною або фізичною образою, або ж загрозою фізичної образи, що існує всередині сім'ї, до якої належать подружжя, колишні подружжя, батьки, діти, онуки та ін. [4, с. 108-109].

Відповідно до матеріалів сучасних досліджень домашнє насильство [2] це цикл, що повторюється з наростанням частоти словесної, фізичної, економічної та духовної і має на меті залякування, контроль, навіювання почуття страху [8, с. 47].

А. Б. Синельников стверджує, що на відміну від інших видів насильства, насильство в сім'ї є повторюваними в часі інцидентами (патернами) множинних видів насильства; має місце у стосунках між близькими людьми, такими як діти, батьки, подружжя, інші родичі, люди, які були заручені або збираються одружитися; жертвами сімейного насильства найчастіше стають жінки [1, с. 186].

В контексті системної сімейної психотерапії, жорстоке ставлення в сім'ї є показником дисфункціонування сімейної системи, структурною ознакою порушення стосунків всередині сім'ї [7]. За Е. І. Холостовою, будь-які члени сім'ї можуть стати як об'єктами, так і суб'єктами насильства в сім'ї. Розрізняють три види сімейної жорстокості: з боку одного з подружжя стосовно іншого, з боку батьків стосовно дітей, з боку дітей та онуків стосовно літніх родичів [2].

Згідно з сучасними психологічними дослідженнями всередині насильства в сім'ї як загальної категорії можна виділити більш специфічні категорії, що обумовлені природою взаємин між жертвою і кривдником та умовами їх життєдіяльності: жорстоке ставлення до дітей; насильство щодо літніх людей; насильство, спрямоване проти чоловіка або дружини, партнера або партнерки. Отже, сімейне насильство має місце між людьми, які є в родинних чи близьких стосунках та які розглядаються як безпечні і навіть вважаються захистом і підтримкою – цим насильство в сім'ї відрізняється від інших видів насильства [3].

Мета дослідження: емпіричний аналіз розвитку індивідуальних особливостей розвитку особистості, що перебувала у стресогенних умовах сімейного насильства. У дослідженні взяли участь 28 осіб жіночої статі, що були жертвами насильства в сім'ї, віком від 21 до 25 років. Критерієм відбору респондентів загальної вибірки дослідження стало жорстоке ставлення до досліджуваних в колі сім'ї. Відповідно до мети та завдань дослідження було обрано психодіагностичні методики: тематичний апперцепційний тест (ТАТ); тест «Самооцінка творчих

характеристик особистості»; опитувальник агресивності Басса-Дарки (в адаптації С. Н. Єніколопова); методика «Шкала реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна; модифікований патохарактерологічний опитувальник (А.Е. Личко).

Відповідно до опитувальника агресивності Басса-Дарки було виділено вісім шкал (фізична агресія, непряма агресія, роздратування, негативізм, образа, підозрілість, вербальна агресія, почуття провини) та два узагальнюючі критерії (індекс ворожості, індекс агресивності), які характеризують рівень агресивності особистості.

За результатами відсоткового аналізу рівня розвитку фізичної, вербальної та непрямой агресії отримано наступні дані: у 64% респондентів виявлено високий рівень розвитку фізичної агресії, у 36% – середній рівень розвитку, респондентів з низьким рівнем розвитку фізичної агресії не виявлено; у 57% респондентів виявлено високий рівень розвитку непрямой агресії, у 29% – середній рівень розвитку, у 14% – низький рівень розвитку; у 54% респондентів виявлено високий рівень розвитку вербальної агресії, у 39% – середній рівень, у 7% – низький рівень розвитку.

За шкалами роздратування, негативізму, образи, почуття провини, підозрілості визначено: у 71% респондентів високий рівень розвитку роздратування, у 29% – середній рівень розвитку, респондентів з низьким рівнем розвитку роздратування не виявлено; у 50% респондентів високий рівень розвитку негативізму, у 39% – середній рівень, у 11% – низький рівень розвитку негативізму; у 54% високий рівень розвитку образи, у 25% – середній рівень, у 21% – низький рівень; у 39% респондентів високий рівень розвитку підозрілості, у 7% – середній рівень, у 54% – низький рівень; у 57% респондентів виявлено високий рівень розвитку почуття провини, у 29% – середній рівень, у 14% – низький рівень.

Визначено індекс ворожості та індекс агресивності: у 39% респондентів виявлено високі значення індексу ворожості, у 36% – середні значення, у 25% – низькі значення; у 68% респондентів високі значення індексу агресивності, у 32% – середні, респондентів з низькими значеннями індексу агресивності не виявлено.

За результатами відсоткового аналізу рівня розвитку реактивної та особистісної тривожності отримано наступні дані: у 61% респондентів виявлено високий рівень розвитку реактивної тривожності, у 32% – середній рівень, у 14% – низький рівень; у 53% респондентів виявлено високий рівень розвитку особистісної тривожності, у 43% – середній рівень, у 4% – низький рівень розвитку особистісної тривожності.

Аналіз результатів, отриманих за модифікованим патохарактерологічним опитувальником А.Е. Личко, свідчить, що домінантними типами акцентуації характеру респондентів є: лабільний (29%), шизоїдний (18%) та істероїдний (18%).

Висновки. Узагальнюючи результати емпіричного аналізу встановлено наступне: особистість, що перебуває в стресогенних умовах сімейного насильства характеризується високим рівнем розвитку фізичної, непрямой та вербальної агресії, роздратування, негативізму, образи, почуття провини, ворожості, полярним (високим та низьким) рівнем підозрілості; високим рівнем реактивної та особистісної тривожності з домінуванням афективно-лабільного, шизоїдного та істероїдно-демонстративного типу акцентуацій характеру.

Література

1. Алексеева И.А., Новосельский И.Г. Жестокое обращение с ребенком. Причины. Последствия. Помощь / И.А. Алексеева, И.Г. Новосельский – М.: Генезис, 2005. – 460 с.
2. Максимова Н. Ю., Милютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства: Навч.-метод. посіб. / Н. Ю. Максимова, К. Л. Милютіна – К., 2003. – 343 с.
3. Мэнделл Дж. Г. Групповая психотерапевтическая работа с детьми, пережившими насилие: пер. с англ. / Дж. Г. Мэнделл. – М.: Генезис, 1998. – 290 с.
4. Насилие в семье: Особенности психологической реабилитации. Учебное пособие / Под ред. Н.М. Платоновой и Ю.П. Платонова. – СПб.: Речь, 2004. – 154 с.
5. Орлов А. Б. Психологическое насилие в семье – определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи // Психолог в детском саду. 2000, №2-3. – С. 182-187.
6. Петрова Р. Г. Гендерология и феминология: учебное пособие. – 3-е изд., / Р. Г. Петрова. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2007. – 232 с.
7. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. [Самара: Издательский Дом «Бахрах», 1998. [248 с.
8. Психологічні тренінги (упорядник О.Г. Главник). [Київ: Шкільний світ, 2002. [175 с.